

УДК 101:17.023.34:159.9.072:316.346.2-055.2:355.48
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.33>

СТОЇЦИЗМ ЯК ДЖЕРЕЛО МОРАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ЖІНКИ-ЛІДЕРА В УМОВАХ ВІЙНИ

Оксана Чурсінова

*Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра філософії,
вул. С. Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8197-8638>*

У статті досліджено феномен стоїцизму як потенційного внутрішнього ресурсу моральної й психологічної стійкості жінки-лідера в умовах воєнного часу. Авторка виходить із філософського припущення, що стоїчна етика, сформована в період глибоких історичних криз, зберігає надзвичайну актуальність у контексті сучасних екзистенціальних викликів. Стоїчна концепція внутрішньої свободи – свободи волі, судження і самовладання – інтерпретується як підґрунтя для формування відповідального жіночого лідерства. Особливу увагу приділено співвідношенню позиції стоїчної чесноти як способу буття з реальними практиками жіночої суб'єктності, що реалізуються в умовах війни в Україні. Підкреслено, що стоїцизм у цьому контексті не є архаїчним етичним кодексом, а набуває значення дієвої внутрішньої стратегії, яка дозволяє зберігати цілісність, а також утверджувати нові форми лідерства, засновані на витримці, етичній послідовності, чутливості та самопізнанні.

У статті показано, що в умовах війни діяльність жінки виходить за межі усталеного уявлення про «тилову підтримку», демонструючи активну суб'єктність і спроможність очолювати трансформаційні процеси у суспільстві. Жінки координують гуманітарні ініціативи, беруть участь у врегулюванні конфліктів, очолюють спільноти, ухвалюють рішення в умовах невизначеності, одночасно забезпечують емоційну підтримку найближчого кола. Саме така багатомірна діяльність у поєднанні з внутрішньою стабільністю й моральною витримкою дозволяє інтерпретувати жіноче лідерство як репрезентацію стоїчного ідеалу. Акцент зроблено на тому, що жіноча стійкість не є побічним явищем чи функцією зовнішніх обставин, а розкривається як центральна передумова збереження соціального порядку, емпатійного зв'язку та гуманітарної стійкості.

У статті акцентовано на необхідності переосмислення сучасної етики лідерства в гуманітарному вимірі, зокрема наголошується на обмеженості інструментального, технократичного та маніпулятивного підходів до влади. Натомість обґрунтовується, що стоїчна традиція з її акцентом на самокеруванні, відповідальності, моральної автономії та здатності витримувати невизначеність може слугувати методологічним підґрунтям для формування нових етичних моделей лідерства. Центральною засадою постає не влада над іншими, а вміння діяти виходячи з внутрішнього переконання, не втрачаючи орієнтації на добро навіть у ситуаціях крайньої напруги. Таким чином, стоїцизм постає не лише як філософське надбання минулого, а як життєдайний моральний ресурс, що уможливило збереження людяності в умовах дестабілізації.

Ключові слова: війна, лідер, жінка, стійкість, стоїцизм, філософія стоїцизму.

Постановка проблеми. В контексті повномасштабної війни, яка докорінно змінює ландшафт соціального, культурного й особистісного буття, постає нагальна потреба у внутрішніх джерелах, що дозволяють людині зберігати моральну цілісність, не піддаючись руйнівному впливу деструктивної реальності. Особливо гостро це питання виявляється тоді, коли йдеться про осіб, на яких покладено тягар відповідальності за інших – за напрям колективного руху, за збереження сенсу в екзистенціально нестабільному середовищі, за

© Чурсінова О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

підтримку та обертання життєвої рівноваги в межах спільноти. У цьому сенсі моральна витримка перетворюється на один із ключових елементів лідерського виміру.

В умовах українського суспільства, яке перебуває у стані війни, все частіше спостерігається феномен жіночого лідерства, що проявляється у різних сферах суспільного життя – громадській, освітній, гуманітарній, волонтерській, організаційній, а подекуди й політико-стратегічній. Особливість цього лідерства полягає в його змістовній природі: воно не завжди є формалізованим або інституційно закріпленим, однак майже завжди ґрунтується на внутрішній цілісності, здатності чинити моральний опір, підтримувати інших та знайти сенс у складних обставинах. Жіноче лідерство не базується на ієрархічному домінуванні, а радше реалізується через приклад, стійкість духу, етичну позицію.

Осмилення стоїцизму як потенційного джерела внутрішньої опори для жінки-лідера набуває особливої ваги в умовах, коли традиційні концепції влади та керівництва демонструють свою обмеженість перед обличчям граничних викликів війни. Філософія стоїцизму – не лише визначна інтелектуальна традиція античності, але й жива етична практика, що здатна формувати онтологічну основу моральної стійкості, свободи як внутрішньої настанови, а також емоційної зрілості. Йдеться не про абстрактну етичну систему, а про практику життя, що дозволяє людині залишатися собою в екстремальних умовах. Стоїцизм як вияв глибокої внутрішньої дисципліни, самовладання та гідності постає особливо цінним саме для тих осіб, чия щоденна діяльність вимагає оперативних рішень, а також визначеності щодо моральних цінностей та емоційної витривалості.

Жінка-лідер в умовах війни часто стикається з множинними етичними дилемами, психологічним тиском, особистими і колективними травмами. У цьому контексті стоїчна парадигма дозволяє переосмислити поняття сили, опори й авторитету не як зовнішнього домінування, а як внутрішньої зібраності, автономії, мудрості у ставленні до подій, які не піддаються контролю. Саме така філософія постає ефективним ресурсом для формування моральних засад жінки-лідера, яка постає прикладом і орієнтиром для спільноти.

Метою статті є філософське осмилення стоїцизму як морально-психологічної опори жіночого лідерства в умовах війни та виявлення його потенціалу для розуміння сучасної етики відповідальності, стійкості й гідності.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Аналіз останніх наукових досліджень, присвячених феномену внутрішньої стійкості в умовах криз і збройних конфліктів, засвідчує зростаючий інтерес гуманітарної думки до філософських, психологічних і соціокультурних підходів до осмилення джерел моральної витримки, зокрема в жінок, які виконують провідну роль в умовах суспільної нестабільності. Особливої значущості в цьому контексті набуває звернення до стоїцизму як до практики мислення і життя, що формує етичний каркас суб'єктивної стійкості, внутрішньої свободи та відповідальності перед собою і спільнотою.

Панха Ворнг акцентує увагу на потенціалі стоїчної традиції як джерела емоційної рівноваженості та моральної зібраності в лідерських практиках у періоди криз. Дослідниця розглядає прийняття невідконтрольного, свідомий вибір способу реагування та збереження автономії, що постають засадничими механізмами етичної саморегуляції, які дають змогу жінці-лідеру не втрачати внутрішніх орієнтирів у ситуаціях невизначеності. При цьому стоїцизм трактується не лише як індивідуальна філософська стратегія, але й як соціально спрямована етична матриця, здатна зміцнювати горизонтальні зв'язки, взаємну підтримку та моральну солідарність у спільнотах, що зазнали руйнівного впливу війни [1].

На думку Ненсі Шерман, ключовою функцією стоїчного світогляду є трансформація страху як дезінтегративного афекту у форму раціональної обережності. Така переорієнтація відкриває можливість формування адаптивної поведінки і стійкої емоційної регуляції,

що набуває особливої ваги в екстремальних умовах. Дослідниця підкреслює значущість внутрішньої дисципліни та виваженого ставлення до емоцій як підґрунтя моральної витримки, що дозволяє не лише зберігати особистісну рівновагу, а й підтримувати інших у межах етично зорієнтованої міжособистісної взаємодії [2].

Філософське осмислення стоїцизму у сенсі життєвої практики продовжують Крістіна Гірш, Шарлотта фон Бюлов та Петер Сімпсон, які трактують стоїцизм як спосіб існування, що вимагає постійної рефлексії, внутрішнього самоспостереження та послідовного морального самовдосконалення. На їхню думку, стоїцизм сприяє формуванню цілісної внутрішньої позиції, не залежної від зовнішніх обставин, і водночас підтримує здатність особи зберігати моральну ідентичність в умовах соціальної турбулентності [3].

У межах вітчизняного гуманітарного дискурсу українські дослідниці Ірина Сингаївська та Ірина Страмоусова розробляють ресурсно-орієнтовану модель життєстійкості жінки в умовах війни, акцентуючи увагу на поєднанні особистісних чинників – мотивації, самосвідомості, афективної стабільності – з активними копінг-стратегіями. У своїй роботі вони репрезентують резильєнтність не як вроджену характеристику, а як результат цілеспрямованої роботи над собою, що передбачає залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Такий підхід дозволяє подолати травматичний досвід, а також перетворити його на підґрунтя моральної зрілості, етичної рефлексії та персоніфікованої відповідальності [4].

У своєму міждисциплінарному дослідженні Алехандра Мартінес Отеро-Сааведра зосереджується на взаємозалежності когнітивних, емоційних і поведінкових чинників у формуванні психологічної стійкості. Авторка підкреслює, що здатність до емоційної саморегуляції, ефективного управління стресом і забезпечення соціальної підтримки є не лише наслідками стійкості, а й чинниками, які її визначають. Важливим у цьому підході є трактування стійкості жінки як реакції на кризу, а також динамічного потенціалу, що розвивається завдяки моральній освіті, внутрішній етичній позиції та рефлексії над власним досвідом [5].

Особливу увагу привертають гуманітарні студії, присвячені жіночому лідерству в умовах соціального зламу. Ганна Швіндіна у межах проєкту Центру східноєвропейських і міжнародних студій аналізує трансформаційний характер жіночого лідерства у ситуаціях екзистенціальної загрози. Його ключовими ознаками дослідниця називає високий рівень емоційного інтелекту, здатність до побудови довіри, комунікативну відкритість і принципову інклюзивність. Грунтуючись на емпіричних спостереженнях, Г. Швіндіна доводить, що жіноче лідерство спирається не на вертикальні моделі управління, а на моральний авторитет, який дозволяє консолідувати спільноту, мобілізувати її внутрішні ресурси та зберігати гуманістичну орієнтацію навіть в умовах тотального руйнування [6].

Схожу позицію поділяє Катерина Іванус, яка розглядає жіноче лідерство як здатність до складного балансування між приватними, соціальними і стратегічними засадами. На її переконання, жінки-лідерки в умовах війни демонструють не лише адаптивність, а й вміння трансформувати травматичний досвід на чинник формування стійкості спільноти. Їхня роль полягає у забезпеченні психологічної підтримки, а також у створенні морального простору дії, що сприяє реконструкції зруйнованої соціальної тканини [7].

Загалом сукупність сучасних досліджень дозволяє осмислити стоїцизм як когнітивно-етичну основу, що сприяє формуванню внутрішньої зібраності, моральної стійкості та саморефлексивного управління емоційними станами. У поєднанні з психологічними моделями резильєнтності та емпіричними спостереженнями за жіночим лідерством у кризових обставинах стоїчна філософія постає як релевантний інструмент гуманітарного аналізу сучасної етики відповідальності. При цьому відкривається потенціал інтеграції стоїчної етики в дискурси, пов'язані з посттравматичним відновленням, колективною суб'єктивністю

та новими формами морального авторитету, в яких внутрішня стійкість постає передумовою зовнішнього спротиву. У воєнному контексті така інтеграція набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення, окреслюючи горизонти трансформації індивідуального досвіду в основу етичної практики.

Водночас аналіз наявної наукової літератури свідчить, що проблема стоїцизму як джерела моральної стійкості жінки-лідера в умовах війни дотепер не стала об'єктом системного гуманітарного аналізу. Наявні праці здебільшого зосереджуються або на загальнофілософських інтерпретаціях стоїчної етики, або на психологічних аспектах резильєнтності, або на жіночому лідерстві як соціокультурному феномені, не поєднуючи ці виміри в єдину аналітичну перспективу. Отже, комплексне осмислення стоїцизму як морально-етичної основи стійкості жінки-лідера у воєнній реальності залишається не досить розробленим, що зумовлює як наукову новизну, так і актуальність запропонованого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стоїчна думка, сформована в добу пізньої античності, виникла як філософська відповідь на глибоку цивілізаційну дестабілізацію: втрату сталих ціннісних орієнтирів, крах політичних систем, розпад традиційних форм солідарності. Її генеза пов'язана з епохою втрати орієнтирів та їх трансформації, коли особистість поставала перед необхідністю віднайти нові джерела цілісності і сенсу в межах непередбачуваної, часто ворожої реальності. Саме тому стоїцизм як вчення про внутрішню свободу, моральну автономію та етичну витримку зберігає інтелектуальну і практичну актуальність і в ХХІ столітті, зокрема у ситуаціях суспільної турбулентності, війни та гуманітарної катастрофи.

Центральною засадою стоїчного світогляду є уявлення про внутрішню свободу як єдиний простір, де людина залишається невідчуженою зовнішньому насильству. Йдеться не про абстрактну відстороненість, а про глибоке усвідомлення того, що справжня гідність ґрунтується на здатності зберігати ясність суджень, моральну послідовність та відповідальність за власні дії навіть у найгостріших формах нестабільності. Стоїчне вчення наполягає на тому, що ставлення до обставин, а не самі обставини, визначає міру людяності. У цьому ключі стоїцизм постає не як втеча від реальності, а як духовна практика, що відкриває можливість відповідального перебування в ній [8].

У стоїчній етиці чеснота не зводиться до формального дотримання норм або зовнішньої моральності. Вона постає як певна онтологічна якість – спосіб буття, в якому раціональність нерозривно пов'язана з внутрішньою дисципліною, а емоційна сфера не заперечується, а включається у структуру відповідального судження. Стоїцизм не пропонує пригнічення емоцій, а натомість утверджує здатність керувати ними без втрати людської чутливості. Така концепція суб'єктності виявляється надзвичайно співзвучною реаліям сучасної української жінки в умовах повномасштабної війни. Жінка, яка змушена поєднувати повсякденне життя з прийняттям морально складних рішень, підтримкою близьких і збереженням особистісної цілісності в умовах стресу, уособлює ту саму форму витримки, яку стоїцизм вважає вищим виявом людської гідності. Йдеться не про демонстрацію сили як жорсткості, а про силу витривалості, розсудливості, етичної послідовності – силу, що не спирається на агресію, а виростає з глибокого самопізнання.

Стоїчне мислення допомагає жінці протистояти тривожності, втраті контролю, паніці, спрямовувати увагу на те, що справді залежить від нас – на волю, розум і відповідальність. Це не байдужість, а вища форма людяності.

Емоційна зрілість, емпатія, людиноцентричність – риси, які посилюють адаптивний потенціал суспільства. Жіноче лідерство, вкорінене у стоїчному самоконтролі, стає джерелом конструктивної взаємодії, соціальної довіри та моральної стабільності. Вміння

утримувати внутрішню рівновагу в умовах зовнішнього хаосу є свідченням особистої сили, а також чималим внеском у збереження громадянської стійкості.

Марк Аврелій зазначав: «Ви маєте владу над своїм розумом, а не над зовнішніми подіями. Усвідомте це, і ви здобудете силу» [9]. Цей афоризм глибоко виражає суть стоїчного ідеалу, що в нинішній ситуації є ключовим для українських жінок, які беруть на себе тягар відповідальності. Їхня здатність до самоконтролю, моральна послідовність і вірність внутрішнім цінностям засвідчують, що справжнє лідерство ґрунтується не на прагненні контролювати зовнішнє, а на вмінні керувати собою. Саме в цьому полягає актуальність стоїцизму як етичної основи нової культури жіночого лідерства в умовах війни.

У контексті воєнної дійсності жіноче лідерство набуває нових контурів. Жінки перестають обмежуватися ролями, пов'язаними з «тиловою» підтримкою, і дедалі частіше беруть на себе функції, що раніше традиційно ототожнювалися з чоловічими моделями управління. Вони координують гуманітарні місії, забезпечують безперервність освітнього процесу, модерують процеси примирення та солідарності в громадах, ухвалюють відповідальні рішення в умовах інформаційного та морального тиску. Їхня активність не зводиться до технічного адміністрування, навпаки, вона ґрунтується на емоційній відкритості, глибокому етичному включенні, здатності діяти в межах нестабільного середовища, на збереженні орієнтації на цінність життя і людської гідності. Саме в такому розумінні стоїцизм постає не як історична доктрина, а як жива філософія, що надає сенс і внутрішню опору діям, спрямованим на підтримку іншого у ситуації колективної вразливості.

Стоїчна етика зосереджує увагу на сфері власної відповідальності як єдиному просторі, де можлива реалізація етичної позиції. Для жінки-лідерки в умовах війни ця установка виявляється ключовою: прийняття реальності такою, якою вона є, відмова від ілюзії тотального контролю, здатність концентруватися на тому, що залежить від неї. Все це формує життєстійкість, а також нову якість лідерства, заснованого на моральній тверезості. В таких обставинах стоїцизм постає не як теоретична схема, а як духовно-практичний ресурс, що допомагає витримати тиск і не розчинитися у ворожій стихії подій.

«Стійкість означає, що ви переживаєте, ви відчуваєте, ви зазнаєте невдач, вам боляче. Ви падаєте. Але ви продовжуєте йти вперед» [10]. Жіноча стійкість у цьому історичному вимірі не є другорядним чи випадковим феноменом, вона виконує функцію системотвірного чинника. Саме завдяки моральній зібраності, емоційній зрілості та рішучості жінки забезпечується підтримка соціальної тканини, її стабілізація в умовах розламу. В цій здатності бути центром підтримки, осердям моральної рівноваги виявляється глибокий філософський сенс буття жінки-лідера: вона не дозволяє зовнішній руйнації знищити внутрішню цілісність, зберігає здатність до співчуття, ясного судження, моральної послідовності, фактично втілює стоїчний ідеал. Ідеться не про емоційну холодність або втечу від страждання, а про збереження чутливості, яка дозволяє залишатися людиною навіть там, де людяність під загрозою.

Стоїцизм постає не як анахронічна система поглядів, а як один із найбільш релевантних філософських ключів до осмислення сучасної етики жіночого лідерства. Ця етика базується на внутрішньому самокеруванні; не на прагненні до контролю над іншими, а на вмінні керувати собою у складних, непередбачуваних обставинах. Стоїчна традиція дає змогу побачити, що справжнє лідерство починається з відповідальності за власні судження й вчинки, з утвердження внутрішньої свободи як передумови морального спротиву. У ситуації війни саме така внутрішня позиція – глибока, зосереджена, людяна – набуває вирішального значення, адже визначає долю окремої людини і формує моральний вектор усього суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стоїцизм як етична традиція актуалізується в умовах соціальних і моральних викликів, зокрема в досвіді жінок-лідерів під час війни. Його ключові принципи – внутрішня свобода, витримка, самодисципліна й раціональне ставлення до страждання – виявляють дієвий потенціал формування моральної суб'єктності та стійкості. Сучасні інтерпретації стоїцизму дозволяють осмислити жіноче лідерство як практичну відповідь на кризу, а також як філософську й етичну позицію, що поєднує відповідальність, турботу про інших і здатність зберігати моральне самовладдя в умовах невизначеності.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на глибше вивчення перехрестя стоїчної філософії, феномену жіночої життестійкості та гуманітарного лідерства в часи війни й післявоєнного відновлення. Особливу увагу слід приділити емпіричному аналізу морального вибору жінок у кризових контекстах, а також можливості міждисциплінарного поєднання філософських, психологічних та соціологічних підходів до розуміння внутрішніх ресурсів стійкості. Це відкриває простір для розробки нових етичних концептів, релевантних для сучасного суспільства, зокрема в дискусіях про гідність, відповідальність і етику лідерства.

Список використаної літератури

1. Vorng P. Philosophy and personal reflection: the role of stoicism in leadership and resilience. *International Journal of Leadership and Governance*. 2025. Vol. 2025, Issue 0007. DOI: 10.1234/2025-VP-007.
2. Sherman N. *Stoic Warriors: The Ancient Philosophy behind the Military Mind*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 256 p.
3. Hirsch C., von Bülow C., Simpson P. Stoicism, philosophy as a way of life and Negative Capability: Developing a capacity for working in radical uncertainty. *Leadership*. 2023. Vol. 19. No. 5. P. 393–412.
4. Сингаївська І., Страмоусова І. Чинники життестійкості жінок під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3 (75). С. 231–245.
5. Martínez Otero-Saavedra A. Female Resilience: How Millennia of Obstacles Have Forged Exceptional Leadership. 25 November 2025. GHRD. URL: <https://www.ghrd.org/female-resilience-how-millennia-of-obstacles-have-forged-exceptional-leadership>.
6. Shvindina H. Female Leadership in Times of Crisis: A Force for Resilience and Recovery. *Spotlight on Ukraine*. 17 March 2025. ZOIS. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/female-leadership-in-times-of-crisis-a-force-for-resilience-and-recovery>.
7. Іванус К. Жіноче лідерство в Україні: як війна прискорює тренди. *Економічна правда*. 2 грудня 2024. URL: <https://epravda.com.ua/experts/zhinoche-liderstvo-v-ukrajini-yak-viyna-priskoryuye-trendi-800317>.
8. Полтавцев О. Стоїцизм як стиль життя. Апріорі. 2025. 136 с.
9. Стоїцизм. Платонова печера. URL: https://platoscave.com.ua/shliakh_stoika_v_tumani_viiny.
10. Mogahed Y. Quote of the Day. Good News Network. 13 March 2025. URL: <https://www.goodnewsnetwork.org/yasmin-mogahed-quote-about-resilience>.

STOICISM AS A SOURCE OF MORAL RESILIENCE OF A WOMAN LEADER IN CONDITIONS OF WAR

Oksana Chursinova

Lviv Polytechnic National University,

Department of Philosophy,

Bandery St., 12, 79013, Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8197-8638>

The article explores the phenomenon of Stoicism as a potential internal resource for the moral and psychological resilience of women leaders in wartime conditions. The author proceeds from the philosophical assumption that Stoic ethics, shaped in periods of profound historical crises, retains exceptional relevance in the context of today's existential challenges. The Stoic concept of inner freedom – freedom of will, judgment, and self-mastery – is interpreted as a foundation for cultivating responsible leadership, particularly in its female dimension. Special attention is devoted to the correlation between Stoic virtue as a mode of being and the real-life practices of female agency manifested in the conditions of war in Ukraine. It is emphasized that Stoicism in this context is not an archaic ethical code but emerges as an effective internal strategy that enables not only the preservation of integrity but also the affirmation of new forms of leadership grounded in endurance, ethical consistency, sensitivity, and self-awareness.

The article demonstrates that in wartime conditions, women transcend the conventional perception of “rear support”, exhibiting active subjectivity and the capacity to lead transformative societal processes. They coordinate humanitarian initiatives, engage in conflict resolution, lead communities, and make decisions under conditions of high uncertainty, all while providing emotional support to those in their immediate circles. It is precisely this multidimensional activity, combined with internal stability and moral endurance, that allows for an interpretation of female leadership as an embodiment of the Stoic ideal. The analysis emphasizes that female resilience is not a secondary effect or a function of external circumstances but should be understood as a central precondition for preserving social order, empathetic connection, and humanitarian stability.

The article underscores the necessity of rethinking contemporary leadership ethics in the humanitarian dimension, particularly through a critical evaluation of the limitations inherent in instrumental, technocratic, and manipulative approaches to power. Instead, it is argued that the Stoic tradition – with its emphasis on self-governance, responsibility, moral autonomy, and the ability to withstand uncertainty – can serve as a methodological foundation for the development of new ethical leadership models. At the core of this vision is not the exercise of power over others, but the capacity to act from inner conviction, maintaining an orientation toward the good even in situations of extreme tension. Thus, Stoicism is presented not merely as a philosophical legacy of the past but as a living moral resource that makes it possible to sustain humanity amid destabilization.

Key words: stoicism, leader, woman, resilience, philosophy of Stoicism, war.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026